

Google keresés

 Web Kerikata.hu

Neveléstörténeti kutatások Baranya megyében 1990-1997 között

(Neveléstörténeti felolvasóülés, MTA PAB, Pécs, 1997. október 17.)

© 1997 Ambrus Attiláné Dr. Kéri Katalin egyetemi docens

Amikor megyénk neveléstörténeti kutatásainak közelmúltját akarjuk összefoglalni, több kiindulási pont is kínálkozik. Egyrészt összpontosíthatunk azokra a konferenciákra, amelyek városi, megyei vagy regionális szinten neveléstörténeti beszámolóknak is helyet biztosítottak. Nyomon követhetjük továbbá azokat a publikációkat (*cikkeket, tanulmányokat és önálló köteteket*), amelyek tanúskodnak a megyében folyó neveléstörténeti kutatásokról.

Másrészt vizsgálhatjuk azt, hogy különböző kutatóhelyeken milyen munka folyt az elmúlt 8 évben. Az egyes könyvtárak, levéltárak, múzeumok illetve a Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Intézete által teremtett keretek ugyanis nagyon fontos tényezők a kutatásokat illetően.

I. Konferenciák

1990 áprilisában került megrendezésre a Pécsi Akadémiai Bizottság szervezésében az a neveléstörténeti felolvasóülés, amelyen a 70 éves Dr. Komlói Sándort köszöntötték tanítványai, munkatársai, barátai. Tanítói életutak, tankönyvelemzések, egyháztörténeti-iskolai tanulmányok, neveléstörténeti és ifjúságvédelemmel kapcsolatos előadások hangzottak el, és régi oktatástörténeti források kerültek bemutatásra.^[1] 1991 májusában hasonló rendezvény volt a PAB székházban, ahol a régió neveléstörténetészei ismét összefoglalták kutatásaik eredményeit.

1992 augusztusában a JPTE egy nagyszabású nemzetközi konferencia színhelye volt, melyet a BTK Neveléstudományi Tanszéke (*Dr. Komlói Ákos*), a PAB, a TIT Baranya megyei Szervezete Pedagógiai Szakosztálya, a Pécsi Családsegítő Központ és egyéb szervezetek rendeztek. A konferencia ugyan nem neveléstörténeti témájú volt (*A szocializációs zavarok korai megelőzése*), de voltak ilyen témájú előadások (*előadásrészletek*) is.^[2]

A 90-es években Dr. Várnagy Elemér szervezésében több ízben is megrendezésre került a Keresztény Pedagógiai Nyári Egyetem, amely rendezvény előadásai között többször is előfordultak neveléstörténeti jellegűek. 1992-ben például Várnagy Elemér Thomas Morton pedagógiai nézeteiről tartott előadást,^[3] Dr. Bán Endre beszámolója ugyanezen alkalommal „Keresztény szellemtörténeti vázlatok” címmel szerepelt,^[4] Dr. Olasz István pedig Kiss Albin ciszterci gimnáziumigazgató pedagógiai nézeteit összegezte,^[5] Dr. Medve Zoltán „Művelődési törekvések az unitus egyház életében”^[6] címmel mutatta be előadását. Dr. Komlói Sándor 1992-ben Karácsony Sándor pedagógiájának érzelmi-művészeti nevelésre vonatkozó alapvetéseit foglalta össze,^[7] 1993-ban pedig Karácsony Sándor pedagógiájának alapvető tételeiről szolt.^[8] (*Szintén egykori tanáráról tartott több helyen, több ízben előadásokat Komlói Sándor, például Erdélyben és a Partium különböző településein.*) 1994-ben a keresztény nyári egyetem keretében Várnagy Elemér „A cigányok és a katolikus egyház”,^[9] Dr. Bárdi László pedig Keresztény/keresztény missziós tevékenység Távol-Keleten”^[10] címmel tartott előadást.

1992 decemberében az MTA szervezésében Budapesten megrendezett neveléstörténeti felolvasóülésnek is volt pécsi előadója Kéri Katalin személyében.^[11]

1995-96-ban – az 1000 éves magyarországi iskola ünneplése kapcsán – létrehozták és működtették Baranya megyében a Szieberth Róbert Iskolatörténeti Emlékbizottságot.^[12] A bizottság a két év során több tanácskozást és kiállítást szervezett, erdélyi kutatók részvételével.

1996-ban került megrendezésre a Kemény Gábor Iskolaszövetség konferenciája, amelyen szintén elhangzottak neveléstörténeti tárgyú előadások, például Dr. Bernáth József Kemény Gábor munkásságát összefoglaló beszámolója. 1997-ben a Szentlőrinci iskolakísérllet tanúságairól tartottak tanácskozást Pécsen, neveléstörténeti beszámolókkal tarkítva.

1995-96-97-ben a Pécsi Napok rendezvénysorozat keretében ült össze az a – immár hagyományosnak tekinthető – várostörténeti konferencia, amelynek előadói között minden egyes alkalommal a neveléstörténet kutatói is helyet foglaltak. Az „Oktatás-kultúra” címet viselő szekció előadói elsősorban pécsi iskolatörténeti témákról tartottak előadást az említett években.^[13]

Kéri Katalin 1996-ban egy galántai pedagógiai tanácskozáson a századelő magyarországi iskolakísérlleteiről tartott beszámolót;^[14] 1997-ben pedig a „Csökmei Kör” konferenciáján, Pécelen tartott előadást Dr. Komlói Sándor, „Új érvények a

pedagógia tudományában” címmel.

II. Publikációk

A megyében megjelent történeti, művelődéstörténeti tárgyú kiadványok tanulmányai között számos, helyi témát feldolgozó neveléstörténeti témájú publikáció kapott helyet a z 1990-97 közötti időszakban. Miként a korábbi évtizedekben, úgy mostanában is az alábbi témák tarthattak számot nagyobb kutatói érdeklődésre: egyes iskolák története (*pl. a Miasszonyunk Rend pécsi iskolái, a Pius kollégium stb.*); a pécsi egyetem középkori és XX. századi története valamint a soknemzetiségű megye sajátos viszonyából következő iskolatörténeti kutatások. A „Baranya” című helytörténeti kiadvány, mely évente jelenik meg, a vizsgált időszakban egyik legjelentősebb fóruma volt ezen publikációknak. Az 1991-ben megjelent, II. János Pál pápa látogatása alkalmából kiadott különszámban Boda Miklós (*Baranya Megyei Könyvtár*) írt a középkori pécsi egyetem alapításáról,^[15] Bán Péter (*akkor: JPTE*) a II. József korabeli magyarországi papképzés helyzetéről,^[16] Hegedűs László pedig a Pius Kollégium történetéről.^[17] (*Ez utóbbi tanulmány – bővített formában – önálló kötetben is megjelent.*)^[18] A folyóirat 1992-93-as számában Boda Miklós a középkori egyetem lokalizációjával kapcsolatos kutatásait összegezte,^[19] Rajczi Péter (*Baranya Megyei Levéltár*) pedig az egyetem professzorairól és diákjairól értekezett.^[20] A folyóirat 1994-95. évi számában Kéri Katalin (*JPTE*) tanulmányát közölték, melyben a történeti Baranya megye katolikus elemi iskoláinak dualizmus-kori történetét összegezte.^[21]

Az 1990-es évtized elején még létezett az a folyóirat, amelynek „Nevelés- és Művelődéstörténeti Közlemények” címmel három kötete látott napvilágot. Ez a regionális kiadvány egybefogta a JPTE, a Szekszárdi, a Bajai és a Kaposvári Tanítóképző Főiskolák neveléstörténetéseit, és publikálási lehetőségeket nyújtott a déli határainkon túl élő magyar, szerb és horvát kollégáink számára is. A Komlói Sándor, majd Sándor László által szerkesztett időszakos kiadvány kiadása jelenleg azért szünetel, mert a JPTE nem tudta tovább támogatni a megjelentetés költségeit, pályázatokból pedig nem nyertünk ehhez támogatást. Terveink között szerepel azonban e kiadvány újbóli megjelentetése, hiszen a megyékben folyó kutatások mellett szükség van regionális, országhatárokon is túlmutató kutatásokra.

Helytörténeti témájú neveléstörténeti kutatásokat összegezték azokban a kötetekben is, amelyek a Pannónia Könyvek sorozatban jelentek meg az elmúlt években. Füzes Miklós az 1945 és 1985 közé eső időszak alsó- és középfokú nemzetiségi oktatásáról írt művet.^[22] Kerekes Imre a baranyai népfőiskolák 1924-1947 közötti történetét foglalta össze.^[23] Lábadi Károly a régi drávaszögi iskolák történetéről írt érdekes könyvet.^[24]

1994-ben a JPTE-n kiadott „Neveléstörténeti sorozat” köteteként látott napvilágot Dr. Várnagy Elemér: „Emberebb ember” és Dr. Páva István: „Magyarabb magyar” című egybeszerkesztett tanulmánya Sík Sándor pedagógiájáról.^[25]

Más kötetekben nyomokban találkozhatunk helytörténeti neveléstörténeti kutatások eredményeivel. Fehér István könyvében a XX. századi Baranyáról szólva a szellemi, kulturális életet bemutatva teret szentelt az oktatástörténet bemutatásának is.^[26] A z elmúlt é v b e n megjelent város történeti olvasókönyv szintén t ö b b, iskolatörténettel kapcsolatos forrásszemelvényt tartalmaz.^[27]

Több magyar és idegen nyelvű kiadványban is szerepelt írásaival Dr. Komlói Sándor, Dr. Rajczi Péter, Dr. Várnagy Elemér, Dr. Sándor László és Dr. Kéri Katalin.

III. Kutatóhelyek

A fentiekben ismertetett konferenciák és tudományos publikációk vizsgálata rámutat arra, hogy Baranya megyén belül elsősorban Pécs városa emelhető ki, mint a neveléstörténeti kutatások központja. A könyvtárak és levéltárak, múzeumok több olyan kutatót is foglalkoztatnak, akik kiemelten vagy más témák kutatása során mintegy mellékesen neveléstörténeti témákkal is foglalkoznak. Emellett azonban meg kell említenünk a Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Intézetét, mint olyan helyszínt, ahol a neveléstörténet oktatása és a tárgy kutatására való felkészítés zajlik. Azért is fontos e helyen az egyetemi törekvések említése, mivel az itt bemutatkozó valamennyi megye és régió területéről érkeznek hozzánk diákok, akik gyakran intézményünk keretei között találkoznak először e diszciplínával, kutatásának módszereivel, eredményeivel. A nappali vagy levelező tagozaton folyó képzés végeztével, amikor eredeti lakóhelyükre visszatérnek, levéltárosok, muzeológusok és történészek mellett belőlük válnak a jövő kutatói, neveléstörténészei.

A JPTE Tanárképző Intézetébe beiratkozott hallgatók heti két órában, fél éven át tanulnak neveléstörténetet. 5 tanár kurzusai közül választhatnak. A tárgy kollokviummal zárul, és részét képezi a pedagógia szigorlatnak. A levelező szakos, másoddiplomás képzésben részt vevő egyetemisták számára két féléven át kötelező e diszciplína.

A pedagógusképzés megújítási programjának részét képezi a neveléstörténet megújítása is. Célkitűzéseink szerint a neveléstörténet a művelődéstörténet keretei közé ágyazottan, interdiszciplináris megközelítéssel, a lehető legszélesebb forrásbázisra támaszkodva kerül kutatásra és bemutatásra. A magyar és európai neveléstörténet bemutatásán kívül figyelmet fordítunk Európán kívüli országok művelődés- és neveléstörténetének vizsgálatára is. A nemzetközi tudományos törekvésekkel összhangban a hagyományosan vizsgált intézményes nevelés története mellett a nem intézményes nevelés történetére is figyelmet fordítunk, hiszen a kultúra javainak átörökítése, a bölcsesség elérése a történelem során gyakran nem (*nem csak*) az oktatási intézmények keretei között zajlott. A neveléstörténet tanításában és kutatásában követett diakrón megközelítés mellett figyelmet fordítunk a szinkrón kutatásokra is. A tanárképzés jelenlegi programjában a neveléstörténet tárgyat képezi az oktatáspolitikai, intézménytörténeti, pedagógiai eszmétörténet tárgyalása mellett az oktatási-nevelési gyakorlat történetének vizsgálata.

Mielőtt az egyetemen folyó neveléstörténeti kutatásokra térnék, szeretném összefoglalni azokat a problémákat is, amelyek az effajta neveléstörténeti szemléletváltásból adódnak, és bemutatni a problémák megoldására tett próbálkozásainkat. A neveléstörténet ilyenfajta tanítása és kutatása sokkal több időt igényel, mint a hagyományos kurzusok, a tárgy óraszámában azonban nem növelhető. Sokat javít a helyzeten azoknak a speciálkollégiumoknak a beiktatása, melyek lehetőséget nyújtanak

a diákoknak a neveléstörténetben való alaposabb elmélyülésre. Ilyenek például a „Neveléstörténeti kutatások”, az „Európai kisgyerek- és leánynevelés története”, az „Európán kívüli népek neveléstörténete” című kurzusok (Kéri Katalin vezetésével) illetve a természettudományos gondolkodás és a neveléstörténet összefüggéseit vizsgáló speciálkollégiumok (Géczi János vezetésével). A neveléstörténeti alapórákon a diákok a neveléstörténet legalapvetőbb összefüggéseivel és problémáival ismerkednek meg, a diakrón és szinkrón megközelítést egyaránt szem előtt tartva történik oktatói, kutatói, fejlesztői léte történő felkészítésük. Alapvetően fontos a neveléstörténet jelenlegi oktatása során (is) a diákok önálló ismeretszerzése, ehhez pedig új (szemléletű) könyvekre is szükség van. A „Mozaikok a nevelés történetéből” című könyvsorozatot ezen megfontolás hívta életre.^[28]

Mivel az egyetemi hallgatók körében egyre nő azoknak a száma, akik hozzáférnek és használják a számítógépet, szükség van a neveléstörténet főbb kutatási eredményeinek digitális formában való rögzítésére és szerkesztésére is. A pécsi Művészeti Szakközépiskola égisze alatt, az egyetemhez kapcsolódva folynak ezen munkálatok, a Magyar Nemzeti Kulturális Alapon belül működő, a „Digitális Kultúra Fejlesztéséért” nevű Alapítvány támogatásával.^[29] Ez az anyag 1998 elejétől elérhető lesz az Interneten át, és remélhetőleg hasznos segédlet lesz mind a Pécsen tanuló, mind pedig az ország vagy világ más pontjain élő magyar (magyarul tudó) diákok és kutatók számára. A további (önálló) információszerezést szolgálja az a virtuális könyvtár, melynek Pedagógia szekciójában szintén sok, zömében Pécsről és Baranya megyéből származó neveléstörténeti tárgyú tanulmány és szakdolgozat található.

A neveléstörténet, mint szaktárgy jelenleg mind a nappali, mind pedig a levelező képzésben részt vevő diákok által szakdolgozati tárgyként is választható. Végezetül szeretnék néhány szót szólni azokról a szakdolgozat keretei között készített munkákról, amelyek az elmúlt években az egyetemen készültek. Ezen dolgozatok egyik részét teszik ki azok a munkák, amelyek helytörténeti, iskolatörténeti forrásokra támaszkodva készültek. Többen vállalkoztak tehát arra – csakúgy, mint korábban is –, hogy iskolájuk, szűkebb vagy tágabb lakókörnyezetük neveléstörténetét feltárják. E kutatások elsősorban a helyi levéltárakban és könyvtárakban folytak, az ott dolgozó kollégák szíves közreműködésével. Ezek a szakdolgozatok – melyeknek zöme (véltetőleg a források nyelve miatt) 19-20. századi korszakot fog át – nagyszerű kiindulópontjai lehetnek későbbi összevető vizsgálódásoknak, országos vagy regionális monográfiák elkészítésének. Az iskolatörténeti kutatások mellett továbbra is nagyon népszerűek az egy-egy személy (tanár, pedagógiai gondolkodó) életútját, műveit bemutató és elemző, gyakran a nevelésfilozófia határát súroló szakdolgozatok.

Az utóbbi években – különösen a nappali tagozatos hallgatók körében – megjelentek más, a hagyományos helytörténeti kutatásoktól eltérő, inkább a szinkrón szemlélet által vezérelt szakdolgozati, kutatási témák is. Ennek okai az Intézetünkben hangsúlyozott, tanárok által képviselt szemléletváltáson kívül a társadalomtudományok, a történelem és a pedagógia új törekvéseinek és eredményeinek elterjedésével magyarázhatóak. Továbbá azzal a ténnyel, hogy napjainkban a diákok többsége több nyelven is olvas, széleskörű lehetőségeik vannak külföldi tanulmányok folytatására, valamint tudnak élni az informatika nyújtotta számos új lehetőséggel. Így tulajdonképpen természetesnek mondható, hogy spanyol szakosok latin-amerikai oktatástörténettel foglalkoznak, angol szakosok angol és amerikai egyetem történetét kutatnak, erdélyi diákok a korábbi holland-magyar kulturális kapcsolatokat vizsgálják, és a sort hosszan folytathatnánk. Merőben új jelenség évszázadunk vége felé közeledve az, hogy pécsi diákok útra kelnek Pakisztánba, Indiába, Nepálba, Argentínába; Salamancába vagy Oxfordba azért, hogy az ottani kultúra neveléstörténeti elemeit próbálják megragadni és nem csupán a források értelmezését, de azok fordítását is magukra vállalják.

IV. Neveléstörténet és tudományos fokozatszerzés

Jóllehet, bármilyen pedagógiai témát kutat is valaki, nem mellőzheti annak történeti előzményeit, régiókban viszonylag kevés az olyan tudományos értekezés, mely tisztán művelődés- illetve neveléstörténeti jellegű. 1993-ban Sándor László kandidátusi dolgozatát az 1790-1848 közé eső időszak baranyai oktatástörténetéről készítette. Kéri Katalin 1993-ban védte meg egyetemi doktori értekezését, melynek témája a történeti Baranya katolikus iskolaügyének 1868 és 1914 közé eső története volt. A tudományos minősítés éppen napjainkban, szemünk láttára átalakuló keretei nagy lehetőséget kínálnak az előrelépésre. Az egész régió neveléstörténeti kutatásainak szempontjából óriási jelentőségű volna az, ha a JPTE Tanárképző intézetében olyan PhD képzés szerveződne a közeljövőben, amelynek keretei között nem csupán mellékesen szerepelne a művelődés- és neveléstörténet, hanem mint az egyik fontos és választható kutatási főirány. (Erre vonatkozóan külföldön és Magyarországon – ELTE – több példát is találhatunk.) E folyamattal szorosan összefüggő az a törekvés, amely a Tanárképző Intézetben belül a Művelődés- és Neveléstörténeti Tanszék létrehozását célozza (a tervek szerint az összehasonlító pedagógiával egybekapcsolva).

JEGYZETEK

1. A konferencia előadásainak teljes szövege megjelent: Nevelés- és Művelődéstörténeti Közlemények III., Kaposvár, 1990. Szerk.: Sándor László.
2. L.: Szocializációs zavarok korai megelőzése (Szerk.: Komlósi Ákos; Kisgyereknevelési konferencia, Pécs, 1992.)
3. In: Keresztény pedagógiai nyári egyetem (Pécs, JPTE, 1992.) 133-137. o.
4. Uott. 19-29. o.
5. Uott. 113-121. o.
6. Uott. 87-99. o.
7. Uott. 70-76. o.
8. Keresztény pedagógiai nyári egyetem (Pécs, JPTE, 1993.) 61-75. o.
9. Keresztény pedagógiai nyári egyetem (Pécs, JPTE, 1994.) 95-101. o.
10. Uott. 16-27. o.
11. Ambrus Attiláné Kéri Katalin: **Juan Luis Vives élete és művei**. L.: Vívástól Kodályig (szerk.: Balogh László) Neveléstörténeti Füzetek 12. OPKM, Budapest, 1993. 3-11. o.

12. A z emlékbizottság elnökségének tagjai voltak: Kucsanda Ibolya, Varga Ferenc, Takács Mihály, Bogárdi Mészöly Kálmánné, Kelemen Sándomé.
13. 1997-ben például Kajtár István, Rajczi Péter, Kiss Erzsébet, Kalász Gyula, Bartha Árpád, Vargha Dezső és Retzler Pálné Gál Éva voltak az előadói ennek a Vonyó József által vezetett szekciónak.
14. Az előadás digitális formában olvasható a Magyar Elektronikus Könyvtár Pedagógia szekciójában. <http://www.mek.iif.hu>
15. Boda Miklós: A középkori pécsi egyetem alapításának előzményei. Baranya 1991/1-2. 71-87. o.
16. Bán Péter: A világi papság és a papképzés helyzete Magyarországon II. József korában. Uott. 98-113. o.
17. Hegedűs László: Pécs európai hírű kollégiumának történetéhez (A „Pius”). Uott: 217- 234. o.
18. Hegedűs László: A „Pius” – Kollégium a Mecsek alján. Pécs, 1991.
19. Boda Miklós: A középkori pécsi egyetem lokalizációjához. Baranya 1992-93. 1/2. 5-35. o.
20. Rajczi Péter: Professzorok és diákok Nagy Lajos király pécsi egyetemén. Uott. 131-137. o.
21. Kéri Katalin: A katolikus elemi iskolák állapota Baranyában 1868-1914. Baranya 1994-95. 7/8. 197-221. o.
22. Fűzes Miklós: Az alsó- és középfokú nemzetiségi oktatás története a Délkelet-Dunántúlon (1945-1985). Pécs, 1990.
23. Kerekes Imre: Népfőiskolák Baranyában 1924-1947. Pannónia Könyvek, Pécs, 1990.
24. Lábadi Károly: Oskolák a régi Drávaszögben. Pannónia Könyvek, Pécs, 1993.
25. Vármagy Elemér: „Emberebb ember” – Páva István: „Magyarabb magyar”. – Sík Sándor pedagógiája a „Fiatalság”-ban. JPTE BTK, Pécs, 1994.
26. Fehér István: A soknemzetiségű Baranya a 20. században. Pannónia Könyvek, Pécs, 1996.
27. Pécs ezer éve – Szemelvények és források a város történetéből. 1009-1962. Pécs Története Alapítvány, Pécs, 1996. 49-51., 233-236., 303-304. o.
28. Sorozatszerkesztő: Kéri Katalin. A sorozat eddig elkészült kötetei: **A tudás kapui** – Szemelvények az egyetemes neveléstörténet köréből. Szerkesztette: Kéri Katalin. Tárogató-PSZM, Budapest, 1995., Kéri Katalin: **Mi a neveléstörténet?** – A diszciplína múltja, jelene és jövője. JPTE TKI, Pécs, 1997. **Távoli tájak, ismeretlen gyerekek** – Európán kívüli országok neveléstörténete. Szerkesztette, magyarázó szövegekkel ellátta: Kéri Katalin. Megjelenés alatt.
29. A munkacsoport vezetője Kéri Katalin, tagjai Ambrus Attila József, Bíró Dávid, Ihárosi Viktor. (A *segédlet innen letölthető* – a szerző későbbi megjegyzése)